اشاره:

تحقیق و تفحص در مورد موسیقی ایرانی و ریشه‌یابی فرهنگی این میراث فرهنگی، که در پیچ و خم تاریخ هفت هزار ساله ایران تار و پود گرفته و بیانگر نواهای از دل برآمده این قوم آریایی است، در سیر تحول موسیقی اصیل ایران، از زمان‌های دور مورد توجه اساتید فن بوده است. استاد صبا، کلنل وزیری، درویش‌خان، استاد مهرتاش، روح‌الله خالقی، داود پیرنیا و بسیاری از سینه سوختگان موسیقی اصیل ایران، دریاروری این هنر روح نواز ملی سخت کوشیده‌اند و آثاری از خود برجای گذاشته که برای همیشه جاویدان است.

تلاش برای تکمیل ساختمان‌سازهای ملی، از سوی اساتید موسیقی در هر شرایطی مورد توجه بوده است. بودند و هستند هنرمندانی که به دور از هرگونه تظاهر و تبلیغات در گوشه انزوا شب و روز تلاش می‌کنند. به تحقیق و تفحص و تتبع می‌پردازند، از جان و دل مایه می‌گذارند. تا ریشه‌های فرهنگی این هنر اصیل را از پشت دیوار قرون بیرون بکشند، غبار زنگار گرفته آن را بزدایند و موسیقی ملی ایران را، با فرهنگ غنی بارور کنند. هستند هنرمندانی که چشم و دل از تمام مواهب دنیا شسته‌اند، در کنجی عزلت گزیده‌اند، و دنیایشان را در حیطه مطالعه فرهنگ غنی موسیقی ایران محدود کرده‌اند، تا این هنر ملی را در مقابل تهاجم فرهنگی بارور کنند تا نسل جوان با شناخت کافی از موسیقی اصیل ایران و هنر ملی به این سو گرایش پیدا کند و تهاجم فرهنگی در پیش نسل امروز و حتی نسل آینده به طور کلی بی‌رنگ شود، که هیچ خدمتی برتر و بالاتر از این نیست، که نسل جوان را در مقابل هر گونه تهاجم فرهنگی مصون نگهداشت تا فرهنگ ملی نیازهای جوانان را در دنیای موسیقی برطرف کند، و جوانان به جای روی آوردن به سوی هرگونه موسیقی غربی در حیطه موسیقی غنی ایران چالش کنند و هنر ملی را پاس دارند.

در این مورد پای صحبت استاد مسلم سنتور ایران، استاد حسین ملک نشسته‌ایم که طی چند شماره از نظر گرامی شما خوانندگان فرهنگ دوست و موسیقی‌شناس خواهد گذشت. اما لازم به یادآوری است که در ابتدای این گفت‌وگوی چندساعته استاد به نکاتی درباره ساختمان سنتور اشاره کرد، که تصور می‌شود مطرح کردن این مسائل در مورد ساختمان سنتور جزو ضروریات است که تا به حال به آن توجه نشده است و آنچه مسلم است استاد حسین ملک تحولی در این ساز ملی به وجود آورده است، که تا امروز از نظر صاحب‌نظران و اساتید موسیقی به دورمانده است و طرح این تحول و دگرگونی در نوای ساز سنتور می‌تواند در تکامل آهنگ و ارکسترهای ملی بسیار مفید واقع شود. به همین خاطر استاد ملک از تمام اساتید و موسیقیدانان دعوت کرد تا نظر خود را در مورد این تحول بیان دارند، و با ایشان به شور و مشورت بپردازند تا تجدیدنظر کلی در ساختمان سنتور به وجود آید که جزو واجبات است.

استاد سنتور را از (۹خرک) به (۱۱خرک) تبدیل کرده‌اند، تا این ساز تکامل پیدا کند.

گفت‌وگوی اختصاصی با استاد حسین ملک درباره دگرگونی در ساختمان سنتور ۴

دگرگونی در سنتور، موجب تحول در تدریس شد

تحوّل در تدریس:

با رفع عیوب ساختمانی سنتور و مبنا قرار دادن نوت «لا» برای این ساز؛ طبعاً روش تدریس نیز نسبت به گذشته دگرگون شد و دوره تدریس مقدماتی که در کلاسهای هنرستان موسیقی به شش سال می‌رسید، در این روش جدید عملاً به یک سال کاهش یافت. بررسی در اهمیت این بخش برای متخصصان این هنر باید مسئله‌ای قابل تأمل و کاری اساسی به شمار آید. استاد در این باره می‌گوید: من معتقدم که هنگام نواختن ساز، حالت نوازنده در نشستن و نوع حرکات بدن و حالت نوازندگی باید طبیعی و مسلط باشد. که برای رسیدن به این مراحل ممارست و در نظر داشتن دستورهای زیر ضروری است:

چون اکثر مردم طبق عادت با دست راست کار می‌کنند بنابراین بیشتر سمت راست بدنشان متمایل به جلوست و به همین دلیل است که سیستم نواختن سنتور ۹ خرک قدیم صحیح نبوده است زیرا تسلط سمت راست را در حین نواختن کم کرده است. همچنین روش نواختن در گذشته دارای عیوب دیگری نیز بوده که از تسلط و قدرت نوازنده می‌کاست به این معنی که حرکات مضرابها با لرزش انگشتها یا مچ دست انجام می‌شد.

در حالی که در روش ابداعی «استاد ملک» حرکات مضراب از آرنج است و ظریف‌نوازی به وسیله مچ دست انجام می‌شود و انگشتان حامی و نگهدارنده مضراب هستند که اتخاذ این روشها سبب قدرت مضراب و موجب رشد سرعت خواهد بود.

صداهای شناخته شده در حروف الفبایی علمی موسیقی

در ساز سنتور ده خرک به شرح زیر است:

۱- نت «ر» ۱۲ صدا و ۶ اکتاو
۲- نت «می» ۱۲ صدا و ۶ اکتاو
۳- نت «فا» ۱۲ صدا و ۶ اکتاو
۴- نت «سل» ۱۲ صدا و ۶ اکتاو
۵- نت «لا» ۸ صدا و ۴ اکتاو
۶- نت «سی» ۶ صدا و ۳ اکتاو
۷- نت «دو» ۶ صدا و ۳ اکتاو
جمعاً ۶۸ صدا و ۱۳۴ اکتاو

محل صداها در ساز سنتور به ترتیب زیر است: ۱- صدای نت «ر» خرک اول زرد وسط با صدای نت «ر» پشت خرک اول دارای دو صدا و یک اکتاو

۲- صدای نت «ر» خرک اول زرد وسط با صدای نت «ر» پشت خرک هشتم زرد وسط دارای دو صدا و یک اکتاو

۳- صدای نت «ر» خرک هشتم زرد وسط با صدای نت «ر» هشتم دارای دو صدا و یک اکتاو

۴- صدای نت «ر» خرک هشتم زرد وسط با صدای نت پشت خرک ششم سفید دارای دو صدا و یک اکتاو

۵- صدای نت «ر» خرک ششم سفید وسط با صدای نت پشت خرک ششم دارای دو صدا و یک اکتاو

۶- صدای نت «ر» پشت خرک اول زرد با صدای نت پشت خرک هشتم زرد دارای دو صدا و یک اکتاو

که جمعاً ۱۲ صدا و ۶ اکتاو و عیناً در مورد صدای نت «می» نیز محل صداها به ذکر گذشته است.

۷- صدای نت «فا» متغیر، از جمله «فا» خرک اول که در تغییرات و تصرفات این جانب از ۶ صدا و ۳ اکتاو تشکیل گردیده به شرح زیر می‌باشد:

الف - خرک سوم زرد و پشت خرک سوم زرد دارای دو صدا و یک اکتاو

ب - صدای نت «فا» خرک‌های زرد و سفید وسط متغیر در وسط و پشت خرک «ر» زرد و سفید، دارای دو صدا و یک اکتاو

ج - صدای نت «فا» در خرک سوم زرد وسط که برابر است با خرک اول سیم سفید، دارای دو صدا و یک اکتاو، در معنا صدای نت «فا» ی متغیر دارای شش صدا و سه اکتاو و نیز «» در خرک دهم زرد وسط و پشت خرک زرد دهم دارای دو صدا و یک اکتاو صدای نت «فا» در خرک هشتم سفید وسط و پشت خرک هشتم سفید دارای دو صدا و یک اکتاو.

د - صدای نت «فا» در خرک دهم زرد وسط و خرک هشتم سفید وسط دارای دو صدا و یک اکتاو، جمعاً «فابکار» دارای شش صدا و سه اکتاو

۸- صدای نت «سل» در خرک چهارم زرد وسط و پشت خرک چهارم زرد دارای دو صدا و یک اکتاو.

۹- صدای نت «سل» در خرک دوم سفید وسط و پشت خرک دوم سفید دارای دو صدا و یک اکتاو

۱۰- صدای نت «سل» در خرک چهارم زرد وسط و خرک دوم سفید وسط دارای دو صدا و یک اکتاو

۱۱- صدای نت «سل» در خرک یازدهم زرد وسط و پشت خرک زرد یازدهم دارای دو صدا و یک اکتاو

۱۲- صدای نت «سل» در خرک نهم سفید وسط و پشت خرک نهم سفید دارای دو صدا و یک اکتاو

۱۳- صدای نت «سل» در خرک یازدهم زرد وسط و نهم سفید وسط دارای دو صدا و یک اکتاو، جمعاً نت «سل» دارای دوازده صدا و شش اکتاو

۱۴- صدای نت «لا» در خرک پنجم زرد وسط، پشت خرک زرد پنجم دارای دو صدا و یک اکتاو

۱۵ صدای نت «لا» در خرک سوم سفید وسط و پشت خرک سفید سوم دارای دو صدا و یک اکتاو

۱۶- صدای نت «لا» در خرک پنجم زرد وسط با خرک سوم سفید وسط دارای دو صدا و یک اکتاو

۱۷- صدای نت «لا» متغیر خرک دهم سفید وسط و پشت خرک سفید دهم دارای دو صدا و یک اکتاو که در سنتورهای ده خرک این جانب اضافه شده و در سنتورهای نه خرک متغیر و «لاکرن» شنیده می‌شود.

جمعاً صدای نت «لا» با اضافه شدن خرک دهم دارای هشت صدا و چهار اکتاو.

۱۸- صدای نت «سی» در خرک ششم زرد وسط «سی‌کرن» در خرک چهارم سفید وسط و همچنین «سی‌کرن» دارای دو «سی‌کرن» دارای دو صدا و یک اکتاو

۱۹- صدای نت «سی» خرک ششم زرد وسط یا پشت خرک زرد ششم «سی» دارای دو صدا و یک اکتاو

۲۰- صدای نت «سی» در خرک چهارم سفید وسط «سی‌کرن» با پشت خرک سفید چهارم «سی‌سل» دارای دو صدا و یک اکتاو

۲۱- صدای نت «دو» در خرک هفتم زرد وسط با خرک پنجم سفید وسط، دارای دو صدا و یک اکتاو

۲۲- صدای نت «دو» در خرک هفتم زرد وسط با پشت خرک زرد هفتم دارای دو صدا و یک اکتاو

۲۳- صدای نت «دو» در خرک پنجم سفید یا پشت خرک پنجم سفید دارای دو صدا و یک اکتاو.

توضیح آنکه: صدای نت «سی» در خرک چهارم سفید «سی» و «سی» و «سی کرن» می‌باشد.

علت پیدایی صداها، نتیجه‌اش اکتاوهای خودشان با یکدیگر می‌باشد و خرکهای اول و چهارم و هفتم، تمام متغیر است.

نگاهی به زندگی استاد

حسین ملک فرزند استاد «عبدالله ملک گودار» در تیرماه سال ۱۳۰۴ شمسی در تهران به دنیا آمد. از آغاز دورهٔ کودکی نزد پدر که از استادان به نام پیشه درودگری بود، صنعت ظریفهٔ درودگری روی آورد و آنچه لازمهٔ کار و حاصل تجربه‌های پدر بود، در اندک زمانی با اشتیاق فرا گرفت.

ذوق و علاقهٔ درونی استاد مهم‌ترین انگیزه‌ای بود که ایشان توانستند به سیر تکاملی این صنعت ادامه دهند و به خلق وسایل ظریفه‌ای که در خور توجه استادان فن بود بپردازند. استاد خود در این زمینه می‌گویند: «در هنگام شروع یادگیری موسیقی قادر بودم برخی از ابزارهای ظریف موسیقی چون ویولن و مضراب سنتور را به خوبی بسازم و عرضه نمایم، و در آن روزها که استاد (حبیب سماعی) نوازندهٔ بی‌همتای سنتور در اوج توانایی و شهرت بود، مضرابهای ساخته شدهٔ من مورد تأیید آن بزرگوار قرار گرفت به طوری که ایشان همیشه سفارشات مورد نظر خود را نزد من می‌فرستادند تا تهیه و آماده سازم».

حسین ملک از آغاز دورهٔ جوانی به دنیای موسیقی علاقه‌مند بوده و همان طور که در زندگینامهٔ خود نوشته‌اند، روح و روان او از همان دورهٔ کودکی در جهان موسیقی سیر می‌کرده و

بقیه در صفحهٔ ۶۳

جدول

از: فریدون ارکانی

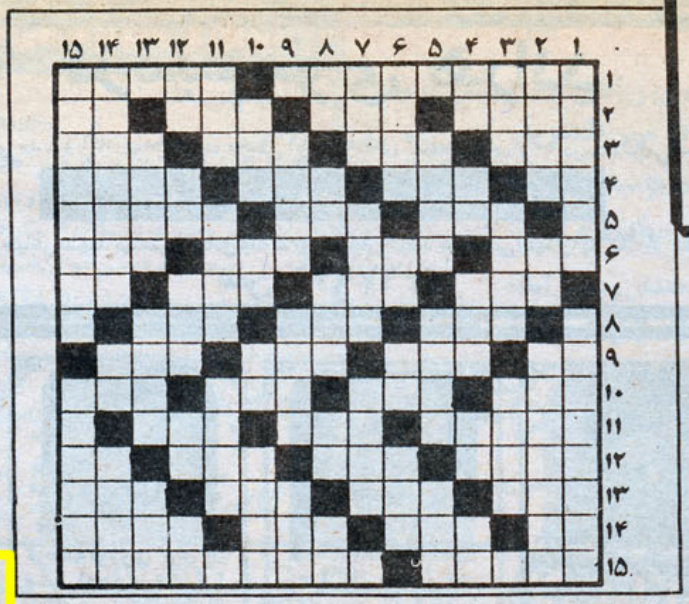

عمودی:

۱ ـ جایی که کوه زیاد باشد ـ اثر معروف «احمد محمود» ۲ ـ پایتخت کشور پرو ـ تصدیق بیگانه ـ از جواهر قیمتی و قشنگ ۳ ـ دوستی و محبت ـ ثروتمند ـ آب سرد و گرم ۴ ـ بیماری ـ تکرار حرف ـ حرف شرط ـ حرف توفیر ـ لحظه ۵ ـ گل شهیدان ـ اثر معروف «لورکا» نویسنده اسپانیائی ـ طبل و دهل ۶ ـ در به آن وصل است ـ ضمیر غایب ـ از حروف مقطعه قرآن ـ نارس ۷ ـ کلک و نیرنگ ـ خودمانی ـ دردها ـ دربند و گرفتار ۸ ـ فرمان هنری ـ زیاد نیست ـ قله و نوک ـ اصل هر چیز ـ کشنده بی‌صدا ۹ ـ اروس ـ واحد پولی است ـ کلمه پرسشی ۱۰ ـ چاقو تیزکن ـ لحظه ـ پایتخت ایتالیا ـ ورزشکار می‌گیرد ۱۱ ـ نابودی و فنا ـ استاد و کاردان ـ هفتاد ثواب دارد ۱۲ ـ طایفه‌ای در ایران ـ از آن وارد می‌شویم ـ نهر بزرگ ـ دوستی ـ قلب ۱۳ ـ یک مرد ـ همسر حضرت ابراهیم (ع) ـ شیشه میکروسکوپ ۱۴ ـ تذکر و به خاطر آوردن ـ گشاده ـ اثر «روسو» ۱۵ ـ خوش رفتاری با مردم ـ نام این جدول.

افقی:

۱ ـ شاهکار «ویکتور هوگو» نویسنده فرانسوی ـ چندین علامت ۲ ـ خانه مدرن ـ حرکت کرم‌گونه ـ درخت سرشوی ـ واحد سطح ۳ ـ مرغ سعادت ـ تکرار حرف ـ دهان ـ یاری و کمک ۴ ـ پسوند شباهت ـ صد و یازده ـ امر به کاویدن ـ نمایش اندوه ۵ ـ عقاب سیاه ـ آرزو ـ رد شده ۶ ـ دو رویی ـ سرسرا و سالن ـ شکلک ـ چین و چروک ۷ ـ خانه ـ پسوند شباهت ـ از ماههای شمسی ـ مساوی ۸ ـ از القاب حضرت رسول اکرم (ص) ـ خزنده گزنده ـ کشور همسایه ما ۹ ـ تکرار حرف ـ بلی و تصدیق فارسی ـ طعنه زن پیاز ـ واحد بازی ۱۰ ـ درخت سهی ـ اول شب ـ دیروز ـ گوسفند جنگی ۱۱ ـ به پدر و مادر می‌گویند ـ دوازده ماه ـ پرچم و رأیت ۱۲ ـ نیرو و توان ـ نوعی بستنی ـ قوم قدیمی ـ عدد فوتبالی! ۱۳ ـ از اشکال هندسی ـ جوهر مرد ـ اولین پیامبر ـ دست کشیدن ۱۴ ـ صدای چوپان برای گله ـ دولت‌ها ـ سازمان جاسوسی آمریکا ـ بازیکن کلیدی تیم ملی فوتبال ایران ۱۵ ـ سقز فرنگی ـ فیلم معروف «علی حاتمی».

دانش‌آموز کلاس سوم ابتدائی دبستان نمونه‌مردمی در سال تحصیلی ۷۷ ـ ۱۳۷۶ با معدل ۱۸/۹۰ شاگرد دوم شناخته شد. با تشکر از اولیاء و مربیان مدرسه و معلم دلسوز سرکار خانم

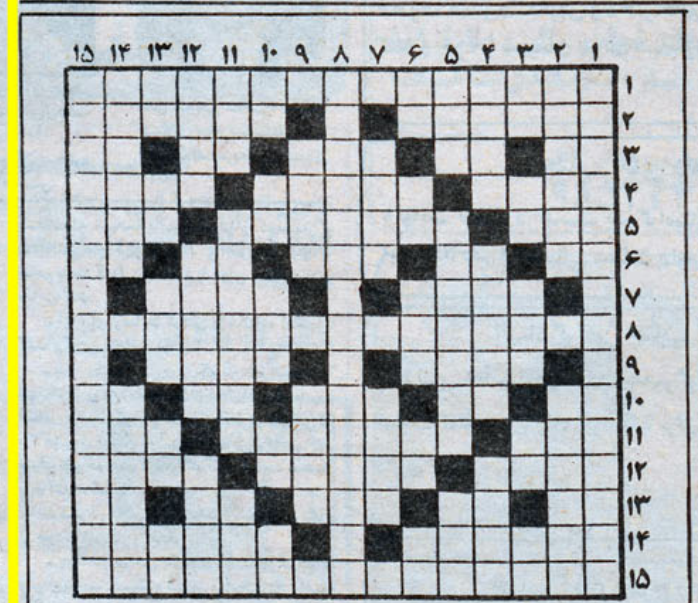

عمودی:

۱ ـ چهارمین رمز جدول درباره درستکاری است ۲ ـ منزل جغد ـ پنجاهمین ایالت آتازونی ۳ ـ راه بی‌پایان ـ کار یکدنده ـ از آلات جنگی در قدیم ـ دام گسسته ـ علامت مفعول بیواسطه ۴ ـ هنرپیشه ـ فیلم ممتازی از «جک اسمایت» ـ از پزشکان نام‌آور ایران خالق کتاب «الاکسیر» ۵ ـ اسم ـ نامی برای سرزمین ژاپن و چین ـ گودال و مغاک ۶ ـ مروارید ـ مویی که شانه نخواهد ـ نُنُر ـ مانند ـ ساز مولانا ۷ ـ مقصود ـ پارچه‌فروش ۸ ـ پنجمین رمز جدول در مورد شوخی نکردن است ۹ ـ نمدمال ـ تدارک دیدن ۱۰ ـ پنجاه درصد متون ـ گوشت آذریها ـ بانک مهیب جانوران درنده ـ نفس خسته ـ عظمت و شکوه ۱۱ ـ درخت بهشتی ـ دوست دانا و هشیار از زبان «حضرت حافظ» و حکیم خردمند «سنایی غزنوی» ـ نابدری ۱۲ ـ هلاک شدن ـ دادن و پرداختن ـ روحانی زرتشتی ۱۳ ـ مادر عرب ـ شبیه ـ چاق و فربه ـ مدح بی‌آغاز ـ تکرار حرف ۱۴ ـ لقب رسول خدا (ص) به معنی هادی ـ سم الفاریا زرنیخ سفید ۱۵ ـ ششمین و آخرین رمز جدول درباره حرف نزدن با آدم نادان است.

افقی:

۱ ـ اولین رمز جدول از فرمایشات حضرت علی (ع) در مورد عاقبت‌نگری است ۲ ـ سالوس و خدعه‌گر ـ فیلمی ناب از کارگردان نابغه سوئدی «اینگمار برگمن» ۳ ـ راز ـ زمینه ـ مزاحم وقت شما ـ وسط ـ سر خارجی ۴ ـ بازیکن نامدار فوتبال آلمان ـ جذاب ـ طریقه ۵ ـ زاویه ـ لقب حضرت حافظ از زبان شاعران دیگر ـ کفش چرمی ۶ ـ فریاد خاموش ـ من و تو ـ قوه‌ای در صورت ـ رفیق آشغال ـ مهر به حضرت زهرا (س) ۷ ـ پایتخت کره‌جنوبی ـ ترس داشتن ۸ ـ دومین رمز درباره مهربانی با والدین است ۹ ـ از عجایت هفتگانه جهان ـ سنت ۱۰ ـ نصف شانه ـ دیو بی‌سر ـ خالق «تأتر پوچی» و نویسنده «در انتظار گودو» ـ عدد منفی ـ نام آذری ۱۱ ـ پیامبر قوم عاد بود ـ کتابی از «دیوید هربرت لارنس» ـ زنگ کاروان ۱۲ ـ لگام ـ در ترازو نشسته و در آسمان پرواز می‌کند ـ از اسماء پسران ۱۳ ـ حرف توفیر ـ عشیره ـ جوشن ـ چهره ـ رطوبت ۱۴ ـ نامی برای آقایان به معنی پهلوان ـ کارخانه ۱۵ ـ رمز سوم در مورد نگردیدن دنبال هوی و هوس است.

همان مختصر فیض نیز، محروم ماندند.

در آن زمان چون «ملک» تشنهٔ فراگیری و بارور نمودن استعدادهای هنری خود بود، به محضر استاد صبا که هنرمندی به نام و پرآوازه بود راه یافت و در نزد ایشان به فراگیری سنتور پرداخت استاد صبا از آنجا به ذوق و استعدادهای ملک پی برده و چشم امید بر موفقیت‌های او گشود.

عشق و شوق و پیشرفتهای خارق‌العادهٔ «ملک»، در اندک زمانی به چنان شکوفایی رسید که استاد صبا را با توجه به رسالت و مسئولیتهای هنری خود، ملزم به بیان نواقص و کاستی‌های ساز سنتور نمود. از اشکالات ساز سنتور از لحاظ ابعاد، تعداد خرکها، خرک گذاری، ناقص بودن ذوذنقهٔ سنتور و صنعت فنی کار سیم اندازی را مطرح نمود تا بلکه با عنایت به توان و استعدادهای ارزندهٔ ملک، این نقیصه‌های تاریخی کاملاً شناسایی و به طور اساسی برطرف گردد.

استاد ملک با درک این نقیصه‌ها، مدت هشت سال در نزد استاد ابوالحسن صبا به فراگیری سنتور پرداخت که در این مدت با توجه به ذوق و استعدادهای خود، توانستند ضمن آشنایی و آگاهی کامل بر تمامی دستگاهها و ردیف‌های موسیقی ایرانی و تجربیاتی وسیع و ارزنده نیز در زمینهٔ موسیقی کسب نمایند.

استاد حسین ملک پس از هفده سال نواختن سنتور، با توجه به استعداد و ادراک موسیقاتی خود، احساس نمودند عمده آموزشهایی که در این زمینه فرا گرفته‌اند، نه تنها از نظر روش نوازندگی، اصولی و بالنده نبوده بلکه خود دارای نواقص و نارسائیهایی هم بوده است.

از آنجا که سازهای ایرانی از نظر صداهای بم بسیار ضعیف و یا قادر به نواختن صداهای بم «باس» نبوده است، خود مقوله‌ای بود که از مدتها پیش به عنوان یک نقیصهٔ بزرگ موسیقاتی، مورد بحث و بررسی موسیقیدانان و پژوهشگران فن قرار گرفته بود که تا آن روز بدون هیچ توفیقی همچنان لاینحل باقی مانده بود.

همان طور که اشاره گردید عشق و علاقه مفرط به هنر موسیقی و پیدایی رمز خلق نواهای آسمانی و همچنین تجربه و تبحر در پیشه و هنر درودگری و در نهایت برخورداری از رهنمودهای ارزندهٔ استاد صبا موجب گردید که استاد ملک بتوانند به تدریج به نواقص و نارسائیهای تاریخ ساز سنتور پی ببرند و با شناخت گسترده و هنرمندانه‌ای که از نواهای مختلف موسیقی داشتند، تحولی شگرف در شکل هندسی و نهایتاً نواهای ساز سنتور ابداع و ایجاد نمایند و برای همیشه گرهٔ کور و معضل تاریخی این ساز را از موسیقی ایرانی برطرف نمایند.

ادامه دارد

گفت‌وگو با استاد ملک

وساطت این بزرگ مرد، موسیقی را در نزد استاد سماعی بیاموزم ولی صد افسوس که ایام فراگیری از مکتب چنین استادی دیری نپاید و چون آذرخشی بهاری سپری گردید.

در آن روزها شعله‌های سرکش زندگی، روح ناآرام استاد سماعی را از شور و حال تدریس دور می‌کرد و شرار عشق و فراگیری، امید و تلاش را در دل «ملک» روز افزون می‌نمود تا سرانجام ملک بی‌بهره از آن دریای خروشان هنری، از

نسبت به نغمه‌های زیبای موسیقی حساسیت غیرقابل وصفی داشته‌اند و خود در این باره می‌گویند:

«من در آن زمان که گه‌گاه برای ارائه و تحویل مضرابهای ساخته شده‌ام به منزل استاد سماعی می‌رفتم با نغمه‌ای آسمانی و شور آفرین ساز و سنتور او آشنا شدم، نوای سنتور استاد به گونه‌ای سحر آمیز بود که احساس می‌کردم آنچه می‌شنوم نغمه‌هایی از عالم ملکوت است که این گونه بر دل و جانم متجلی نموده و مرا به آسمان خیال می‌کشاند.

من آن روزها آرزو می‌کردم ای کاش روزی بتوانم موسیقی را از چنین استادی فراگیرم که ای آرزو زمانی به دل نماند و چهره‌ایی واقعی به خود گرفت زیرا به علت آشنایی و ارادتی که به استاد «ابوالحسن صبا» داشتم، توانستم به پیشنهاد و